

Úvodní vystoupení M. Balabána na konferenci Meče a pluhy (blok 1 Budoucnost konfliktů v evropském sousedství)

Dámy a pánové,

Evropa se dnes nachází v nelehké situaci, kterou bychom si ještě na přelomu první a druhé dekády století možná vůbec nedokázali přesně představit. Je obklopena pásmem konfliktů a bezpečnostní nestability a nejistoty na východě i jihu. Staly se již jakýmsi novým normálem. Navíc se k tomu přidávají i vlastní nemalé politické a ekonomické problémy. Zažíváme i nemalý paradox: exportovali jsme demokracii a západní hodnoty za naše hranice, ne vždy ale úplně s rozmyslem na základě strategické úvahy, což se nám i několikrát vymstilo, zájem o tyto hodnoty je navíc na ústupu a navíc je ještě musíme bránit u nás doma. Skoro každé prezidentské nebo parlamentní volby či hlasování se berou za osudové pro Evropu a dokonce jsme mohli i slyšet, že stačí dvoje či troje volby, aby demokracie skončila. Mění se i náš slovník: místo o vzájemné spolupráci, mezinárodním právu, mluvíme spíše o suverenitě, sférách zájmů, počítáme tanky, ozbrojené síly a demografické křivky.

Takto skutečně nevypadá konec dějin, o kterém psal Francis Fukuyama právě před čtvrtstoletím. Při pohledu na Blízký východ nebo do ulic evropských velkoměst s vraždícími džihádisty, to dnes spíše vypadá na střet civilizací o kterém také před čtvrtstoletím psal Samuel Huntington.

Predikce a trendy vývoje zároveň neposkytují příliš důvodů k optimismu. Rozsah a hloubka konfliktů a neřešených problémů je, jak se každý den ukazuje, mimořádný a překonat je bude též mimořádně obtížné. O tom už dnes nikdo nepochybuje. I v této nelehké situaci má ale přesto smysl debatovat o příčinách stávající situace i o možných cestách jak se vyhnout negativnímu vývoji nebo dokonce katastrofickým scénářům.

Na začátek si na této akademické půdě risknu jednu hypotézu. Nemůže být jednou z důležitých příčin současné turbulentní bezpečnostní situace na východě i jihu fakt, že se před zhruba třemi dekádami nepodařilo naplnit reálným obsahem ideu velké Evropy od Atlantiku po Ural, ideu o překonání rozdělení Evropy po mírovém konci studené války? A že se nepodařilo položit základy takového světového řádu, který by byl schopen reagovat na nové hrozby a bezpečnostní výzvy a neuzavíral by se do starých schémat bipolárního světa? Vytvořit ho by nebylo jednoduché, troufnu si ale tvrdit, že jsme se mohli vyhnout mnoha bezpečnostním problémům se kterými se dnes střetáváme. Nebo je alespoň účinně eliminovat. A nejde jen o postsovětský prostor s Ukrajinou, ale i o Blízký východ a severní Afriku, které dnes musí z logiky věci zajímat Evropu především.

V této souvislosti bych zde rád připomenul zajímavý závěr jedné z nejvýznamnějších osobností americké zahraniční a bezpečnostní politiky Zbigniewa Brzezinského, který před necelým týdnem opustil tento svět. Brzezinski v článku „Na cestě ke globální přestavbě“ v časopise National Interest z dubna minulého roku, což je možná i jeho politická závěť, napsal, že výbuch násilí na Blízkém východě ale i v celém muslimském světě by měly společně zadržovat Spojené státy, Rusko a Čína. Samozřejmě, že se můžeme ptát, nakolik je reálný takový trojúhelník za současné situace, kdy vztahy mezi klíčovými světovými mocnostmi nejsou úplně ideální a její vývoj je v mnoha ohledech nepředvídatelný a zda je možné se úplně vracet do minulosti s recepty „koncertu velmocí“.

Nebudeme ale nakonec v řadě případů skutečně objektivně znovu více potřebovat efektivnější spolupráci klíčových mocností ke zvládnání ohnisek nestability, jejichž kořeny leží mnohdy i ve studené válce?

Příkladem je dění ve třech státech ke kterým je dnes upřena největší pozornost: Libye, Sýrie a Irák. Za studené války nepochybně k existenci relativní politické stability těchto autokratických států přispívala i podpora Sovětského svazu. A Evropa byla s daným stavem smířena, neboť i díky tomu žila v pohodlné demografické separaci od muslimského Blízkého východu.

S koncem studené války a koncem SSSR se to však začalo měnit k horšímu, zmíněné státy začaly v mocenském vakuu kolabovat a stávat se svým vývojem nepředvídatelnými a rizikovými. Nebezpečný mix tří faktorů „více lidí, žádná práce a žádné volby“ představovaly nejen zde, ale i v řadě dalších arabských států, časovanou bombu, která musela vybuchnout a při arabském jaru se tak skutečně stalo. Očekávání arabských mas se ovšem nenaplnila a dnes vidíme, že velké ekonomické, sociální, mezietnické a mezikonfesní problémy ve většině arabských zemích zůstávají a dokonce se i prohlubují. Především v Evropě musíme vnímat, že to může být zdrojem dalšího zostřování konfliktů uvnitř států i mezi nimi navzájem. A nejsem si úplně jist, zda nestabilitu může primárně eliminovat třeba zvažovaný vznik „arabského NATO“ nebo masivní militarizace v podobě dalších dodávek zbraní, které byly dohodnuty v průběhu nedávné návštěvy prezidenta Spojených států Donalda Trumpa v Saudské Arábii.

Je ale pravdou, že dvě západní neúspěšné intervence, v Iráku a v Libyi přinesly do nestabilního regionu ještě větší chaos, ze kterého vzešel i Islámský stát, uprchlické vlny a teroristické útoky Islámského státu v Evropě. Jejich seznam narůstá již každý měsíc, naposledy před týdnem v Manchesteru.

Vrchol chaosu ovšem vidíme dnes primárně v Sýrii. Syrská občanská válka tak má nespočet lokálních, velmocenských a geopolitických souvislostí. Taktika, personální složení i pružně se měnící ideologické postoje aktérů se někdy obrátí ze dne na den. Jen jedno se zdá být jisté: rozhodně zde nelze používat zjednodušující schémata o „good guys“ a „bad guys“, která ale bohužel zavedla i Západ, USA a EU v Sýrii do slepé uličky a dostat se z ní bude extrémně složité. Určitě to teď nepůjde bez Ruska, které využilo i chyb v blízkovýchodní americké politice a vojensky zde intervenovalo ve svém zájmu.

A kde je Evropa? Má to samozřejmě složité jako globální mocnost bez státu a bez armády, navíc i s chybami své blízkovýchodní politiky, o kterých zde byla částečně řeč. Rozhodně ale může v první řadě nabídnout svoji silnou „soft power“ aktuálně sloužící hlavně k pomoci milionům uprchlíků především v Sýrii, kde jsme konfrontováni s nejhorší humanitární krizí od konce 2. světové války – celkový počet lidí, kteří potřebují humanitární pomoc v Sýrii dosahuje počtu 13,5 milionu, uprchlíků v pěti okolních zemích je více jak 5 milionů. A EU celkem vyčlenila na humanitární pomoc téměř deset miliard euro a další 4 miliardy jsou přislíbeny po konferenci v Bruselu letos v dubnu. Jsou to nemalé částky, i když v relaci k počtu uprchlíků to ještě není dostatečné. A Evropu, která má sama nemalé vnitřní ekonomické problémy čeká ještě větší výzva: podle expertních odhadů si rekonstrukce Sýrie vyžádá až 350 miliard dolarů. A dá se očekávat, že to půjde především na evropská, nikoliv ruská nebo americká bedra.

Děni v Sýrii, na Blízkém východě, v celém arabském světě musí být zároveň vážným podnětem k přemýšlení o evropské politice k dalším nestabilním regionům. Na prvním místě se jedná o Afriku. Jenom pro ilustraci uvádím, že do roku 2050 se Afrika co do počtu obyvatel dvakrát zvětší a bude mít dvě miliardy obyvatel. Vycházejíc ze současné situace v řadě afrických zemích bude mít dramatický nárůst obyvatel při jejich ekonomické nerozvinutosti závažné sociální a bezpečnostní dopady, které mohou vést k masové migraci. Příklad? Nigérie se za několik let stane třetí nejlidnatější zemí světa a vzhledem k působení teroristické organizace Boko Haram se lze ptát jaké bezpečnostní dopady to bude mít nejen na region, ale i na Evropu. Znepokojivé trendy vidíme v Západní Africe nebo v Sahelu.

Např. v Západní Africe vysoká natalita (nárůst obyvatel o téměř tři procenta ročně) a 50% obyvatel pod 15 let vytváří výbušnou směs v podobě zvýšené kriminality. Je snadné radikalizovat a do teroristických organizací rekrutovat mladé lidi, kterým chybí perspektiva. V Sahelu, kam patří i nám známé Mali, dnes žije 81 milionů obyvatel, za 13 let už by to ale mělo být 120 milionů. A to vše je a bude doprovázené obrovskými problémy v oblasti sociální a zdravotní, hygieny, výživy a vzdělávání. Problémy jsou živnou půdou pro činnost celé řady islamistických teroristických uskupení, které prorůstají do života tamních společností.

Takže výdaje na humanitární, rozvojovou a též bezpečnostní pomoc Africe při budování akceschopných armád a policejních sil mohou mít stejný, ne-li větší význam, než jako dnes tolik diskutovaný závazek 2% HDP na obranu v rámci NATO. Německo chce např. do r. 2020 dosáhnout 0,7 % výdajů HNP na rozvojovou politiku, což je cíl stanovený OSN.

Myslím, že ve světle aktuálního vývoje ve světě nás čeká nové definování pojmu bezpečnosti a naše zacházení s ním. Nemůže jít jen o bezpečnost v úzkém slova smyslu, ale též o přístup k lidem, zajištění jejich práv a udržitelné životní úrovně. K tomu je nezbytná spolupráce napříč oblastmi, jako jsou průmysl, ekologie, zahraniční politika. Primárním cílem je předcházet násilí a zajistit mírová řešení konfliktů.

Viděno touto perspektivou bych se na závěr opět vrátil k Blízkému východu. Určitě bychom se v konfrontaci se zdejší situací neměli v Evropě uklidňovat vírou, že k vyřešení problémů postačí protiteroristická opatření a vojenské intervence. Nepostačí. Pokud skutečně chceme situaci napravovat musíme se zamyslet nad zásadní rekonfigurací mocenských struktur, snažit se o přeorientování mnoha aspektů evropské zahraniční politiky i politiky ostatních světových mocností, vyřešit lokální konflikty od Sýrii, přes Libyi až po Jemen a dosáhnout ukončení arabsko-izraelského konfliktu.

Je zároveň jasné, že blízkovýchodní státy musí přistoupit k zásadní změně vzdělávání a reformě - či v mnoha případech teprve budování politických, ekonomických a bezpečnostních institucí. Je to cesta mnohem delší a náročnější než stavění plotů a bombardování nepřítelů.

Jsou to těžké úkoly a je to běh na dlouhou trať. Je ale v zájmu Evropy, aby k jejich naplnění aktivně přispívala. Alternativou je totiž další rozvrat a chaos, který by se zásadně negativně dotkl právě Evropy, včetně nás.

Děkuji za pozornost

